

"SO BILI V VAŠEM KRAJU KAKŠNI REZBARJI?"

Problemi pri raziskovanju neraziskane rezbarske obrti

Rezbarstvo poznamo bolj preko predmetov kot pa preko njegovih nosilcev. V prispevku bom predstavila probleme, s katerimi sem se srečala med raziskovanjem, in začetne korake pri oblikovanju nomenklature rezbarske obrti, na področju katere stvari še niso dorečene. Prispevek je nastal na osnovi diplomske naloge z naslovom : " Okvir je že notri, samo ven ga je treba vzeti", ki sem jo pripravila pod mentorstvom izr. prof. dr. Janeza Bogataja na oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani.

Z rezljanimi izdelki se srečujemo skoraj vsak dan. V naših cerkvah, v zasebni lasti, v galerijah in antikvariatih lahko najdemo številne rezljane oltarje iz različnih stilnih obdobj, okvirje, svečnike, lestence..., ki pričajo o nekdanji razširjenosti rezbarske obrti pri nas. Ti izdelki govorijo o spretnosti mojstrov, ki so jih izdelali, razvijajo naše estetske občutke, ne povedo pa, kako so ti mojstri živeli. Ravno to me je vodilo k odločitvi, da sem za predmet diplomske naloge izbrala rezbarstvo, ki je bilo v minulih stoletjih pri nas bogato zastopana obrt, danes pa se z njo ukvarjajo le še nekateri posamezniki. Poleg načina življenja rezbarjev me je zanimal tudi sam postopek izdelave rezljanega izdelka. S pomočjo rezbarja mlajše generacije, Erika Curka z Bleda, sem ta tehnološki postopek v obliki krajšega filma posnela tudi na video kaseto. Ravno vizualni pristop nudi številne možnosti predstavitve nekega problema. Številni ljudje si namreč stvari laže predstavljajo, če jih vidijo, kot pa če samo preberejo opis nekega postopka in so prepuščeni svoji domišljiji.

Rezbarska obrt pri nas še ni bila deležna temeljite raziskave. V nekaterih zbornikih tako lahko najdemo le prispevke o posameznih rezbarjih.¹ Največ je to področje raziskoval Ivan Sedej, ki pa se je v svojih prispevkih omejil predvsem na prikaz umetniških kvalitet posameznih rezbarjev, manj pa ga je zanimala notranja urejenost delavnic. Za čas baroka so vsekakor neprecenljive vrednosti dela Sergeja Vrišerja *Barok v Osrednji Sloveniji*, *Barok na Štajerskem* in *Barok na Primorskem*, medtem ko za obdobje, ki sem ga sama raziskovala (prva polovica 20. stoletja), skoraj ne najdemo literature. Dostopna je literatura z angleškega ali nemškega govornega območja, kjer so predstavljeni

Orodje rezbarja Erika Curka (foto: Maruška Markovčič, januar 1998).

predvsem tehnološki postopki rezbarjenja,² le redki pa so podatki o samem načinu življenja v delavnicah.

Pomemben vir, s pomočjo katerega sem tudi začela raziskavo, saj je bilo potrebno najprej ugotoviti, kdo je bil v Sloveniji rezbar, predstavljajo adresarji iz prve polovice 20. stoletja, ki jih hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana, v njih pa lahko najdemo popise rezbarjev, naslove njihovih delavnic in oglase, s katerimi so hvalili kvalitete svojih del. Pričakovala sem, da bom našla kar nekaj podatkov v registrih Zbornice za trgovino, obrt in industrijo,³ kjer pa razen nekaterih dokumentov, ki pričajo o opravljanju mojstrskih izpitov, nisem našla nič uporabnega.

Svetniški kipi v delavnici Erika Curka čakajo na restavracijo (foto: Maruška Markovčič, januar 1998).

Ravno zaradi pomanjkanja pisnega gradiva sem se pri zbiranju podatkov oprla predvsem na pogovore s še delujočimi rezbarji ali pa z njihovimi potomci. V veliko pomoč pa so mi bili tudi številni kustosi po različnih muzejih, ki so mi s posredovanjem podatkov omogočili vpogled v rezbarsko obrt.

Poleg pomankanja pisnih virov o življenju in delu rezbarjev sem imela precej težav tudi z rezbarsko terminologijo. Tu namreč vlada manjša zmeda. V Slovarju slovenskega knjižnega jezika lahko najdemo nekatere izraze, povezane z rezbarstvom, podobarstvom in kiparstvom na sploh. Tako najdemo gesla: *rezbariti* (z rezilom izdelovati, oblikovati okrasne predmete, figure, zlasti iz lesa; že v mladosti je rad rezbaril in kiparil), *rezbarstvo* (rezbarska obrt; uči se rezbarstva), *rezbar* (kdor se ukvarja z rezbarstvom; okvir je dal izdelati rezbarju), *rezbarija* (delo, izdelek iz lesa, namenjen olepšavi, okrasitvi; z rezbarijo krasiti strop; rezbarija iz slonove kosti). Pojavljajo se še nekateri drugi izrazi - *rezbarjenje*, *rezbarski*, *rezba* (SSKJ 1995, 1166). Zasledimo tudi starejša izraza

podobarstvo (podobarska obrt, ki predstavlja predvsem izdelovanje kipov, cerkvene opreme in okrasnih predmetov; družina je živela od podobarstva) in *podobar* (kdor se ukvarja s podobarstvom, lahko tudi izraz za slikarja ali kiparja; kipi, slike vaških podobarjev) (SSKJ 1995, 872). Naletimo tudi na uporabo besede *kipar* (kdor izdeluje kipe, če jih izdeluje iz lesa, se imenuje kipar v lesu) (SSKJ 1995, 395).

Rezbarji so se ločili med seboj tudi po delih, ki so jih opravljali. Rezbarji podobarji so izdelovali predvsem kipe oz. figure. Rezbarji ornamentiki so večinoma znali izdelovati ornamente, v primeru, da so hoteli postati podobarji, pa so se morali še dodatno izobraževati. Posebno mesto je pripadlo rezbarjem, ki so izdelovali rezljane aplikacije na stilno pohištvo, kar je zahtevalo veliko spretnost in natančnost. Nepogrešljiv del delavnice so bili nekoč tudi pozlatarji, ki so znali opravljati le svoje delo in se z rezbarstvom niso ukvarjali. V rezbarskih delavnicah lahko v preteklosti zasledimo tudi številne mizarje, katerih naloga je bila izdelava ogrodij za oltarje in različnega pohištva, ki so ga polepšali

ponekod tudi intarzisti. Sprva so bili rezbarji specializirani le za eno vrsto opravil (rezanje ornamentov, izdelovanje kipov, pozlatarstvo...). Ko so izginile velike delavnice in je začelo primanjkovati delovne sile, so začeli rezbarji posegati tudi po drugi vrsti rezbarskega dela. Tako mora danes dober rezbar združevati znanje in spretnosti vseh zgoraj omenjenih smeri te obrti.

Takoj na začetku se mi je zastavilo vprašanje, kdo je kipar in kdo je podobar. Pojem podobar namreč ni natančno določljiv. Gre za poklic, ki ni identičen niti s kiparjem niti s slikarjem, vendar pa lahko pomeni oba skupaj in ga označuje

1 Veliko člankov o rezbarjih je objavljeno predvsem v zborniku Loški razgledi in v Radovljiškem zborniku.

2 Predvsem s tehnološkega stališča so zanimive knjige: J. B. Johnstone, *Woodcarving - Techniques & Projects*. London 1973. / C. Dell'Antonio, *Eine Anleitung zum Ornament- Relief- und Figurenschnitzen*. Hamburg 1940. / Erwin Born, *Die Kunst zu Schnitzen. Technik der Schnitzerei und Holzbildhaurei*. Munchen 1985.

3 Hranijo v Arhivu Republike Slovenije.

predvsem obrtniška pridobitna praksa, ki pa ni več podrejena cehovski organizaciji. Prav tako kot podobar tudi podobarska delavnica ni natančno določljiv pojem. Ta naziv velja predvsem za vrsto delavnic od konca 18. stoletja do začetka 20. stoletja, ki so opravljale tako kiparska kot tudi slikarska dela. (Enciklopedija Slovenije 1995, 19) Poklic rezbarja zahteva poleg ročnih spretnosti tudi poznavanje zgradbe in lastnosti lesa ter postopke, s katerimi se podaljša njegovo življenjsko dobo. Da bi ga zaščitili, so les začeli prekrivati z najrazličnejšimi sredstvi, predvsem z barvo in z zlatom, kar je pripeljalo do tesnega sodelovanja med slikarjem (polihromator in pozlatar) in kiparjem. (Enciklopedija Slovenije 1996, 189) Zaradi povednosti in preglednosti sem se odločila, da uporabljam izraz rezbar, pri čemer ne ločim podobarjev od ornamentikov, medtem ko sem termin podobarske delavnice prevzela za delavnice, ki so delovale konec 19. in na začetku 20. stoletja.

Vsaka raziskava mora imeti tudi časovni okvir. Postavitev le-tega nemalokrat predstavlja veliko težav. Preširok časovni okvir prinese tudi preveliko količino materiala, posamezne značilnosti mikroobdobja pa lahko razvedenijo.

Začetek 20. stoletja ravno na področju rezbarske obrti predstavlja eno zanimivejših obdobji, saj se pri nas začne vztrajen propad te obrti, ki izzvani leta 1945, ko večina večjih obrtnih delavnic propade. Zaradi same kontinuiranosti obrti, ki je večinoma prehajala iz rok v roke, v okviru družine ali pa z mojstra na pomočnika, ostanejo samo nekateri posamezniki. Ravno zaradi tega se nisem omejila le na prvo polovico 20. stoletja temveč sem posegla tako v čas 19. stoletja, pa tudi v današnji čas, ko lahko zasledimo poskuse oživljanja te obrti.

Na področju te obrti so delovali tudi rezbarji samouki. Izdelki, ki so jih izdelovali (rezljane skrinje, vrata, pohištvo, hišni oltarčki, modelčki za mali kruhek...), pričajo o njihovi spretnosti, vendar pa sem se jih v raziskavi le bežno dotaknila, saj predstavljajo preveliko skupino, ki si po mojem mnenju zasluži samostojno raziskavo. Tako sem se omejila le na prikaz načina življenja v večjih delavnicah.

Pomembno mesto v nalogi sem namenila tudi izobraževanju. Zanimalo me je tako učenje v delavnicah - uk kot tudi šolanje na Obrtni šoli v Ljubljani, za kar sem pomembne podatke našla v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, kjer hranijo šolske knjige,

v katerih so zapisani vsi, ki so to šolo obiskovali. Zabeležen je njihov učni uspeh, hranijo pa tudi učni program šole. Ker se v zadnjem času pojavlja težnja po oživitvi pouka te obrti, sem vključila tudi prikaz fakultativnega pouka rezbarstva na Srednji lesarski šoli v Škofji Loki in v Novi Gorici, ki poteka od srede 90-tih let 20. stoletja.

S svojo diplomsko nalogo sem postavila osnovo za nadaljnje raziskovanje te obrti, pri čemer bi morali bistven pomen nameniti vzpostavljanju interdisciplinarnega raziskovanja. Rezbarstvo bi lahko označili za mejno obrt. V obdobju največjega razcveta - baroku, ga obravnava predvsem umetnostnozgodovinska stroka, ko pa upade njegova kvaliteta, dobi kar naenkrat pridevnik ljudski in z njim naj bi se ukvarjala etnologija. Ravno na primeru rezbarske obrti lahko prikažemo pomen interdisciplinarnega raziskovanja, kjer bi skupaj z lesarsko stroko in umetnostnozgodovinsko stroko ustvarili celostno podobo obrti.

Viri in literatura:

Slovar slovenskega knjižnega jezika 1995: Ljubljana.
Enciklopedija Slovenije 1995: 9: Plo/Ps. Ljubljana.
Enciklopedija Slovenije 1996: 10: Pt/Savn. Ljubljana.

